

Мина В.В.,
кандидат юридичних наук,
викладач кафедри правового
забезпечення
та правоохоронної діяльності
факультету забезпечення
державної безпеки,
Київський інститут Національної
гвардії України
(м. Київ, Україна)

ВІЙСЬКОВІ ФОРМУВАННЯ У ПРАВООХОРОННІЙ СИСТЕМІ: ЗАКОНОДАВЧЕ РЕГУЛЮВАННЯ

В умовах збройної агресії російської федерації актуальним є вирішення питання правового статусу військовослужбовців, а саме чи належать військові формування до правоохоронних органів, оскільки від цього залежить не лише поширення чи непоширення дії Закону України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» від 23 грудня 1993 року № 3781-ХІІ на таких осіб, але й визначення їх правового статусу в інших правовідносинах. Наприклад, від розуміння того, чи належать військові формування до правоохоронних органів, залежать кримінально-правова кваліфікація перешкоджання представникам таких у здійсненні їх повноважень.

Законодавець у Законі України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» від 23 грудня 1993 року № 3781-ХІІ закріплює відкритий перелік правоохоронних органів, вказуючи на те, що такі здійснюють правозастосовні або правоохоронні функції. При цьому не вказує, що правоохоронний зміст повноважень є основним у правовому статусі таких органів, а лише вказує на наявність правоохоронних функцій.

Правовий статус окремих військових формувань, а саме вказівки на повноваження в частині забезпечення схоронності правопорядку визначають низка законів України: «Про військовий обов'язок і військову службу» від 25 березня 1992 року № 2232-ХІІ; «Про національну безпеку України» від 21 червня 2018 року № 2469-VIII; «Про Збройні Сили України» від 6 грудня 1992 року № 1934-ХІІ; «Про основи національного спротиву» від 16 липня 2021 року № 1702-ІХ; «Про Національну гвардію України» від 13 березня 2014 року № 876-VII; «Про Службу безпеки України» від 25 березня 1992 року № 2229-ХІІ; «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» від 20 грудня 1991 року № 2011-ХІІ.

Огляд законодавчих приписів, які визначають повноваження військових формувань, дає підстави для висновку, що військові формування як такі, що забезпечують захист Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України, забезпечують схоронність певної частини державного правопорядку,

а тому є правоохоронними органами. Проте відсутня чітка законодавча вказівка на військові формування як правоохоронні органи.

Відповідно до абзацу першого ч. 1 ст. 1 Закону України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» від 23 грудня 1993 року № 3781-ХІІ правоохоронні органи - органи прокуратури, Національної поліції, служби безпеки, Військової служби правопорядку у Збройних Силах України, Національне антикорупційне бюро України, органи охорони державного кордону, Бюро економічної безпеки України, органи і установи виконання покарань, слідчі ізолятори, органи державного фінансового контролю, рибоохорони, державної лісової охорони, інші органи, які здійснюють правозастосовні або правоохоронні функції [4]. Вочевидь, законодавець закріплює відкритий перелік правоохоронних органів, вказуючи на те, що такі здійснюють правозастосовні або правоохоронні функції.

Однак, навіть поверхневий аналіз змісту понять «правозастосовний» та «правоохоронний» дає розуміння того, що це публічні органи, що здійснюють застосування норм права або охороняють існуючий правопорядок.

Агресивна війна визнається злочином проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку не лише національним законодавством (ст. 437 Кримінального кодексу України [2]), але й міжнародним (ст. 8-bis Римського статуту Міжнародного кримінального суду [7]). А тому військові формування фактично беруть участь у протидії, припиненні цього злочину.

Так, Конституція України у ст. 17 закріплює, зокрема, що оборона України, захист її суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності покладаються на Збройні Сили України (ч. 2); забезпечення державної безпеки і захист державного кордону України покладаються на відповідні військові формування та правоохоронні органи держави, організація і порядок діяльності яких визначаються законом (ч. 3) [1]. Тобто Основний Закон України, з одного боку, розмежовує військові формування та правоохоронні органи. Втім, прямо вказує на військові формування, поряд із правоохоронними органами держави, як такі, що забезпечують державну безпеку та захист державного кордону, схоронність яких, без сумніву, є частиною правопорядку в державі. Врешті, саме вказівка на органи охорони державного кордону є однією із альтернативно вказаних в абзаці першому ч. 1 ст. 1 Закону України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» від 23 грудня 1993 року № 3781-ХІІ. А це уже дає підстави для висновків, що військові формування є правоохоронними органами, хоч із спеціальним (військовим) статусом.

Більше того, абзац другий ч. 1 ст. 1 Закону України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» від 23 грудня 1993 року № 3781-ХІІ прямо вказує, що відповідно до цього Закону захисту підлягають, зокрема, також військовослужбовці Сил спеціальних операцій Збройних Сил України, які беруть безпосередню участь відповідно у: в¹) виконанні бойових (спеціальних) завдань, покладених на Сили спеціальних операцій Збройних Сил України; г) охороні громадського порядку і громадської безпеки; є) нагляді і контролі за виконанням законів.

Тобто є прямі вказівки на поширення Закону України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» на окремі структурні частини Збройних Сил України.

У Законі України «Про військовий обов'язок і військову службу» від 25 березня 1992 року № 2232-ХІІ (ч. 1 ст. 1 «Військовий обов'язок») зазначено, що захист Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України є конституційним обов'язком громадян України [3]. Отже, військовий обов'язок, який фактично реалізується першочергово через службу у військових формуваннях, означає захист держави, її незалежності та територіальної цілісності. А отже, і захисту правопорядку як такого.

Так само, Закон України «Про національну безпеку України» від 21 червня 2018 року № 2469-VIII (п. 16 ст. 1) вказує, що сектор безпеки і оборони - система органів державної влади, Збройних Сил України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань, правоохоронних та розвідувальних органів, державних органів спеціального призначення з правоохоронними функціями, сил цивільного захисту, оборонно-промислового комплексу України, діяльність яких перебуває під демократичним цивільним контролем і відповідно до Конституції та законів України **за функціональним призначенням спрямована на захист національних інтересів України від загроз**, а також громадяни та громадські об'єднання, які добровільно беруть участь у забезпеченні національної безпеки України [5] (виділено автором).

Водночас, у п. 17 ст. 1 цього Закону розтлумачено, що сили безпеки - правоохоронні та розвідувальні органи, державні органи спеціального призначення з правоохоронними функціями, сили цивільного захисту та інші органи, на які Конституцією та законами України покладено функції із забезпечення національної безпеки України [5]. А сили оборони - Збройні Сили України, а також інші утворені відповідно до законів України військові формування, правоохоронні та розвідувальні органи, органи спеціального призначення з правоохоронними функціями, на які Конституцією та законами України покладено функції із забезпечення оборони держави (п. 18 ст. 1) [5].

Тобто правоохоронні органи та органи спеціального призначення з правоохоронними функціями названі в одному логічному ряді із військовими формуваннями як сили оборони. Проте водночас такі правоохоронні органи та органи спеціального призначення з правоохоронними функціями належать, на відміну від військових формувань, до сил безпеки.

В цілому, вживання законодавцем різних термінів, які співпадають за змістом, вносять лише плутанину в розуміння змісту та обсягу родового поняття «правоохоронні органи».

Вихідною ж точкою повинен слугувати законодавчий припис про те, що правоохоронними є органи, які здійснюють правозастосовні або правоохоронні функції.

Закон України «Про Національну гвардію України» від 13 березня 2014 року № 876-VII закріплює, що Національна гвардія України є **військовим формуванням з правоохоронними функціями**, що входить до системи

Міністерства внутрішніх справ України і призначено для виконання завдань із захисту та охорони життя, прав, свобод і законних інтересів громадян, суспільства і держави від кримінальних та інших протиправних посягань, охорони громадської безпеки і порядку та забезпечення громадської безпеки [6] (ч. 1 ст. 1) (виділено автором). Вказівка на те, що таке формування має правоохоронні функції є достатньою підставою вважати, що воно належить до родового поняття «правоохоронних органів». Оскільки, доцільно повторитись, Закону України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» від 23 грудня 1993 року № 3781-ХІІ до правоохоронних органів відносить «інші органи, які здійснюють правозастосовні або правоохоронні функції» [4].

Таким чином, військові формування як такі, що забезпечують захист Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України, забезпечують схоронність певної частини державного правопорядку, а тому є правоохоронними органами.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28 червня 1996 року 254к/96ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 16.04.2025).
2. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#n738> (дата звернення: 16.04.2025).
3. Про військовий обов'язок і військову службу: Закону України від 25 березня 1992 року № 2232-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12#n779> (дата звернення: 16.04.2025).
4. Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів: Закон України від 23 грудня 1993 року № 3781-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3781-12#Text> (дата звернення: 16.04.2025).
5. Про національну безпеку України: Закон України від 21 червня 2018 року № 2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> (дата звернення: 16.04.2025).
6. Про Національну гвардію України: Закон України від 6 грудня 1992 року № 1934-ХІІ. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/876-18?find=1&text=бойов#w1_20 (дата звернення: 16.04.2025).
7. Римський статут Міжнародного кримінального суду від 17 липня 1998 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588?find=1&text=arpec#w1_3 (дата звернення: 16.04.2025).